UDC 811.163.41'373.614
https://doi.org/10.18485/ms_zmsfil.2024.67.2.4
Изворни научни рад

Марија Вучковић

ИЗ ЛЕКСИКЕ БОШКАЧКОГ ТАЈНОГ ЈЕЗИКА (*ПОАН* И *НЕПОАН*)*

У овом прилогу се са творбеног и семантичког аспекта анализирају две арготичке лексеме – *йоан* 'образован, учен' и *нейоан* 'необразован' – из бошкачког тајног језика зидара из Сретечке жупе (Косово и Метохија). У раду је изнета претпоставка да су разматрани арготизми настали калкирањем, те се стога истраживањем обухвата и релевантна језичка грађа из македонског и других балканских језика.

Кључне речи: тајни занатлијски језици, српски језик, балкански језици, етимологија, калк.

The paper analyzes two argotic lexemes – *poan* 'educated, learned' and *nepoan* 'uneducated' – from the secret language of masons in the Sretečka Župa (Kosovo and Metohija) from word formation and semantic perspectives. The study proposes that the examined argotisms originated through calquing, and therefore, the research also includes relevant linguistic data from Macedonian and other Balkan languages.

Key words: secret languages of artisans, Serbian language, Balkan languages, etymology, calque.

1. Тајни занатлијски језици и бошкачки арго. Тајни занатлијски језици су социолекти чија је основна функција конспиративна, а корисничка група професионално дефинисана. Друштвено-историјске прилике на Балкану погодовале су настанку и развоју великог броја социолеката овог типа. Њихова лингвистичка структура одражава врло комплексан језички, културни, етнички, економски, политички и историјски контекст живота и рада њихових корисника у коме су миграције, како оне привремене, радне, тако и оне трајне, имале врло велику улогу. Резултат тога је „едно трайно сътрудничество между всички балкански езици в тайните говори" (Иванов 1997: 193).

Бошкачки арго, забележен у дијалекатским речницима из области Косова и Метохије (Елезовић 1932–1935; Чемерикић) и међу зидарима из Сретечке жупе и Сиринића на северној страни Шар-планине, дели значајан део лексичког фонда и само име са групом македонских тајних језика којима су се служили првенствено зидари, али и друге занатлије (в. Вучковић 2004; уп. и Јашар-Настева 1970).

У овом раду ће детаљније и у балканском контексту бити размотрена два арготизма забележена у једном косовском варијетету бошкачког аргоа.

2. Теоријски концепт међујезичке изосемије. За поменуто разматрање врло је важан теоријски концепт међујезичке изосемије.

* Овај рад је финансирало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-66/2024-03/200174 од 05.02.2024. године, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

С. В. Семчински под тим појмом подразумева „изоморфичность эксформы (фономорфологической внешности) лексических единиц" (Семчинский 1976: 36), при чему та изоморфност може бити двојака, тј може се односити на морфемну и семантичку структуру речи различитих језика.[1] Међујезичка изосемија по пореклу може бити тројака: генетичка (наслеђена), карактеристична за блискосродне језике, интерференцијална (позајмљена),[2] својствена језицима који припадају неком језичком савезу, и независно асоцијативна (Семчинский l.c.). Што се тиче методологије истраживања ове појаве, Семчински сматра да се лингвогеографске методе могу веома успешно применити за утврђивање језика који је извор семантичке интерференције, будући да територија распростирања неког семантичког дијалектизма представља најпоузданије сведочанство његовог порекла (Семчинский 1983: 240).

Према Петји Асеновој, изосемне лексичке јединице у балканским језицима јесу оне чија материјална реализација у сваком појединачном балканском језику има самосталан облик, али код којих постоји „паралелност или тъждество на семасиологичните признаци" (Асенова 1989: 35). Оне могу настати као резултат семантичке интерференције међу балканским језицима (калкови с паралелном морфолошком структуром и семантичке позајмљенице) или независне асоцијације у сваком појединачном језику (Асенова l.c.). Балканизмом се може сматрати изосемија која је установљена у најмање три балканска језика (Асенова 1989: 37).

3. Арготизми *поан* и *непоан*. Ови арготизми забележени су у раду Слободана Јанковића Сречанина (1994) посвећеном бошкачком језику. Грађа је прикупљана у периоду од тридесетак година, од 1965. године до објављивања рада. Информатори су били мајстори зидари из села Сретечке жупе и на градилиштима у Призрену, Приштини и Београду. Рад се састоји из два дела: у првом делу се описују настанак, употреба и језичке особине варијанте бошкачког језика, коју су користили сретечки зидари, а у другом је дат речник са грађом изложеном азбучним редом у коју је укључена и лексика из рада Владимира Бована (Bovan 1972) о тајним језицима из Сретечке жупе и Сиринића у јужном делу Косова и Метохије.

Лексема *п̄оан* наводи се у раду два пута. Први пут је забележена у првом делу рада, у одељку насловљеном „Напомене уз речник", као једна од лексема за које аутор сматра да су створене на основу аналогије. На том месту је наведен акцентовани облик *п̄о̀ан* и у загради је дато значење 'учен, образован' (Јанковић Сречанин 1994: 17). Друга потврда је из речничког дела, где се наводи без акцента и са истим значењем (Јанковић Сречанин 1994: 26). Као што је речено, речник садржи и Бованову грађу (Bovan 1972), али ова реч није потврђена у његовом материјалу.

---

[1] На другом месту дефинише међујезичку изосемију као „такое явление, при котором отдельные слова различных языков обнаруживают изоморфность своей эксформы (= фономорфологической внешности) при одинаковом значении или идентичность (полную или частичную) семантической структуры многозначных слов" (Семчинский 1983: 229).

[2] Ширење контаката међу народима довело је до настанка интернационалне изосемије, процеса који је паралелан интернационализацији лексике (Семчинский 1983: 230).

Лексема *непоан* није забележена у речнику, већ само у првом делу рада, у одељку насловљеном „Акценат", где се јавља у саставу акцентоване синтагме *нѐпоан мр̏мле* са значењем 'необразован поп', датим у загради, као илустрација запажања да се „[а]кценат [...] преноси и на одречницу **не**, ако је она трећи слог од краја" (Јанковић Сречанин 1994: 11).

Арготизми *поан* и *непоан* су, судећи по значењу и атрибутској функцији овог другог облика у именичкој синтагми *нѐпоан мр̏мле*, придеви.

Аргои овог типа су појаве чије су особености првенствено лексичког карактера, те се, што се тиче других нивоа језичке структуре, ослањају на општи језик. Како су разматрани арготизми забележени у грађи која је прикупљана међу сретечким зидарима, општи језик, који је служио као база њиховој варијанти бошкачког аргоа, у основи је био локални сретечки говор, описан у студији Миливоја Павловића (1939).

Лексема *по̏ан* се, формално гледано, подудара са обликом трпног придева дијалекатског глагола *по̏(ј)ем*. У сретечком говору презентска основа тог глагола јавља се у варијантама са *ј* (ређе) и без *ј* (чешће): *поје-* и *пое-*, уп. *да поје̲ш*; *по̏ем*, *за̲што ти̲ нѐ пое̲ш?*, док инфинитивна (аористна) основа има облик *поа-*, уп. облике глаголског придева радног у мушком и женском роду једнине: *поав*,[3] *по̏ала* (Павловић 1939: 104, 190).[4] Трпни глаголски придев *по̏ан* формиран је од инфинитивне (аористне) основе и наставка *-н*. Павловић (1939: 208) напомиње да трпни глаголски придев, између осталог, „врши улогу обичних придева и у појединим случајевима потпуно вреди у језичком осећању као придев" (уп. и Павловић 1939: 216–217). У Павловићевој студији нема потврде за трпни придев *по̏ан*, али је забележена глаголска именица *по̏ање* (Павловић 1939: 209), код које постоји подударност између трпног глаголског придева и основе глаголске именице.[5]

Лексема *непоан* настала је додавањем префикса *не-* на попридевљени трпни придев.[6]

Уколико је арготизам *поан* облички и значењски повезан са дијалекатским глаголом *по̏(ј)ем*, треба даље објаснити како је трпни глаголски придев тог глагола у бошкачком аргоу сретечких зидара добио значење 'учен, образован'.

Одговор на то питање треба потражити у специфичном положају сретечког говора и његовој генези, о чему је писао Радивоје Младеновић (2010), као и у везама између различитих варијетета бошкачког тајног језика и њихових корисника. Дуготрајни динамични културни контакти, сталне сточарске

---

[3] За наставак *-в* у облику за мушки род в. Павловић 1939: 81–83, 203–204.

[4] Уп. у северним македонским вратничко-полошким говорима: ...ама̑ убоо смо-п̑оале..., ...с̑акам да-ми-̑испоа една-п̑есна убаа (Лаброска и др. 2012: 245), ...ќе-поеш песн'а - лазаре, лазаре... (Лаброска и др. 2012: 274). Облик *по(ј)е* заступљен је и у другим говорима на северу македонске језичке територије в. МАМД s.v. *кукурика*.

[5] У суседном сиринићком говору презентска основа тог глагола је *по^{ј}е-*, док инфинитивна (аористна) варира: *пова-* (најчешће) / *поа-* / *поја-* (Младеновић 2019: 596). У том говору глаголска именица *по^{ј}о̏ње* саграђена је наслањањем на презентску основу (Младеновић 2019: 412), а забележен је и факултативни облик трпног глаголског придева глагола са префиксом *из-*, изведен од презентске основе: од *испојо̏не* пѐсме, иако се овај облик глагола друге врсте иначе гради од аористне основе (Младеновић 2019: 685).

[6] О том творбеном типу в. Оташевић 1996: 164–165, Клајн 2002: 216.

миграције које су се у области Шар-планине кретале у правцу југ–север ка крајевима богатим водом и травом, и с тим повезана словенско-словенска и словенско-несловенска миксоглотија утицали су на дијалекатску композицију у жупама на северној страни Шар-планине. Док је у Сретечкој жупи и посебно Гори било знатног прилива сточарског становништва из области Горњег Полога и Дебра, Сиринић је остао изван знатнијих западномакедонских миграцијских токова, али је био отворен за локалне сеобе из Призренског Подгора и Средске. Несумњиво је да су ови миграциони токови, као и економске прилике након опадања сточарства, одиграли важну улогу и у појави бошкачког аргоа у двема шарпланинским жупама. Сретечки говор одликује призренско-јужноморавска основица са иновацијама западномакедонског типа, а ова се жупа не само географски већ и дијалекатски налази између говора Сиринића, као јужне дијалекатске ивице српскога језика, и говора Горе, као дијалекатског руба македонског језика. Етнокултурна и језичка структура шарпланинске области и њене околине знатно је сложенија, јер миксоглотија која је одликује укључује, поред словенске компоненте (српски, македонски), и несловенску (албански, арумунски, турски).[7]

4. Балканске паралеле. Поменути језици, са којима је сретечки говор био у контакту, пружају одговарајуће семантичке паралеле за разматране арготизме.

У македонском језику облик *пеан* употребљава се у разговорном језику и у народној поезији као глаголски придев глагола *пее*, уп. пример: Пеан гроб, и као придев са значењем ‘учен, писмен’: уп. примере: Пеан човек е тој – Имало пеани и непеани (РМЈ; ДРМЈ). Други пример пружа потврду негираног облика *непеан* који творбено и семантички потпуно одговара арготизму *непоан*.

Постоје и дијалекатске потврде: облик *пѐян* у значењу ‘учен’ забележен је у говору Велеса, Прилепа, Охрида и околине Солуна (БЕР 5: 224 s.v. *пѐя*[1]), уп. и *пејан* ‘образован, учен’ Ватилак код Солуна (Пеев 2020: 225), *пеа̀н* ‘образован’ област Лерина (Вакарелска-Чобанска 2002: 108), *пе́ин* ‘учен’ у кукушком говору у Грчкој (Пеев 1988), *пе̏йн* ‘образован’ Зарово код Солуна (Вачева-Хотева – Керемидчиева 2000), *п̄ѝа̀н* ‘који зна да чита, учен, образован’ јеванђеље, Бобошчица у јужној Албанији (Mazon 1936: 35, 430).

Значење ‘учен, писмен’ наслања се на семантику глагола *пее* који, поред семантичке реализације ‘певати’ и сл., има и два застарела значења ‘читати’: Го пеел весникот – (у народној песми) Кога пеал Марко бела книга и ‘писати’: Така пее книгата – (у народној песми) Прстенот му пее: Левент Ѓорѓија (РМЈ; ДРМЈ). Префигирани глаголи *испее* и *отпее* реализују значење ‘прочитати’, које је такође маркирано као архаично за оба глагола, а уз то, и као разговорно у случају првог облика, уп. пример употребе: Чорбаџијата го отпеа напишаното на книжулето (ДРМЈ).

Посведочене су и дијалекатске потврде: *п̄ѝа̀* ‘певати’, ‘читати’ јеванђеље, Бобошчица у јужној Албанији (Mazon 1936: 430), *пе́и* са истим значењима, јеванђеље, Кулакија код Солуна (Mazon – Vaillant 1938: 247), *п̄ ́а̀јам* Сухо,

[7] В. Младеновић 2010: 175–177.

Висока код Солуна поред *и́а̀м* Сухо ‘читати’, ‘учити’ (Małecki 1936), *ӣеа* ‘читати’ доњовардарски говори (Пеев 1970: 132), *ӣèйа* ‘певати’, ‘цвркутати (о птицама)’, ‘обављати религиозну службу’, ‘читати’ Кондорби код Костура (Шклифов 1977), префигирано *уӣӣèвум* ‘прочитати’ кукушки говор (БЕР 5: 225 s.v. *пèя*[1]), са префиксом *из-*: Книги́чето му-го-да́ва на-кме́тот, па-на-о́ц̣ата. О́ц̣ата го-и́спеал и запла́шено о́тишол ке-кме́тот на-до́говор Пагаруша код Скопља (Видоески 2000: 175).

У форничком, тајном језику зидара из Шлегова код Кратова забележени су арготизми *ӣевница* ‘школа’, *наӣевач* ‘учитељ’ и *наӣевачка* ‘школа’, ‘учитељица’, док глаголи *ӣевам*, *наӣевам*, *сӣевам* у том аргоу имају значење ‘говорити’, ’казати’ (Ховенберг – Марков 1955: 19–20).

У б у г а р с к о м језику глагол *пèя* ‘певати’ такође реализује дијалекатска значења ‘читати’, које је посведочено у делима Г. Караславова и И. Вазова, и ‘учити се, образовати се’, са потврдом из речника Н. Герова, као и колоквијално значење ‘казати, известити (о књизи, новинама, тексту)’: ...Какво пее книжката, Радо! ... И. Вазов (РБЕ). Сва наведена значења бележи и речник Н. Герова (Геров 4: 410 s.v. *пѣ́ж*). Поред тога, тамо се наводи да *пѣ́нъ*, пасивни партицип глагола *пѣ́ж*, функционише и као придев са значењем ‘учен’: Пѣ́ни-ти хора така казвать (Геров 4: 411).

Што се тиче дијалекатске грађе, у говорима јужног дела Бугарске (Смољан, Мадан, Ардино) и Западне Тракије (Авас / Дервент) у Грчкој глагол *ӣêêм* значи, поред ‘певати’, и ‘учити се’, ‘читати’ и ‘писати’ (Стойчев 1965: 233; БЕР 5: 224 s.v. *пèя*[1]), уп. такође *п’êйę* ‘певати’, ‘читати’ Странџа (Горов 1962: 124) и префигирано *исӣêвам* ‘отпевати песму’, ‘прочитати’ Родопи (Стойчев 1965: 173). Та се значења преносе и на његове изведенице, уп. *пêйво* ‘певање’, ‘учење’, ‘читање’ околина Смољана, Ардина, Мадана, Асеновграда, *пèйник* / *пèйница* застарело ‘човек / жена који пева’, ‘писмен човек / писмена жена’, ‘ученик / ученица’ околина Смољана, Ардина, Асеновграда, у тајном калаџијском говору *пейчо* ‘учитељ’ Петково, околина Ардина (Стойчев 1965: 233; БЕР 5: 224 s.v. *пèя*[1]).

У другом делу Бугарске, на западу, значење ‘читати’ има арготички карактер, уп. *пèа* ‘читати’ (Кънчев 1956: 399), *испèя* ‘прочитати’: Испèй гра̀пченото ‘прочитај’ у тајном зидарском језику у селу Смолско у пирдопској области (Кънчев 1956: 394; БЕР 5: 225 s.v. *пèя*[1]). Канчев за арготизам *пèа* ‘читати’ напомиње да је из македонских дијалеката и још га упоређује са семантиком албанског глагола *këndój* (Кънчев 1956: 399).[8]

У а л б а н с к о м језику глагол *këndój* значи, поред ‘певати’, и ‘читати’, ‘учити’, ‘проучавати’ (FShS), уп. и *këndón* ‘to sing’, colloq. ‘to read’, ‘to sing praises’, ‘to say (in writing)’ (AED).[9] Партицип овог глагола, употребљен као придев, реализује значење ‘начитан, учен, образован’: *këndúar* adj. colloq. ‘well-read, schooled, educated’, ‘(of dancing) accompanied by singing’ (AED; уп. и FGjSSh), уп. и негирано *pakënduar* adj. ‘ignorant, unlettered’ (Mann 1948). Значења ‘читати’, ‘начитан, учен’ маркирана су као колоквијална.

---

[8] О томе да многе црте овог говора показују утицај југозападних македонских говора в. Кънчев 1956: 372.

[9] Пореклом од латинског глагола *cantāre* ‘певати’ (Orel 1998: 178 s.v. *këndoj*).

А р у м у н с к и глагол *cínt*u (од латинског *cantāre*) такође значи ‘певати’ и ‘читати’, а у складу са тим облик партиципа перфекта *cîntát* реализује значења ‘опеван’ и ‘учен’ (Papahagi 1908: 156; Papahagi 1974: 361).

Слично је и са м е г л е н о р у м у н с к и м, где је за глагол *cọnt* ‘певати’ посведочено и значење ‘читати’, а такође је забележен и придев *căntát* ‘учен’ (Capidan 1935: 76–77; Saramandu 2012: 151–152 s.v. *cọnt*[1]).

Треба поменути да у р о м с к о м влашком дијалекту џамбази, посведоченом у Куманову, глагол *ďilabol*, поред основног значења ‘певати’, има и значење ‘читати’ (ROMLEX). У одредници ромског глагола *gilábel* ‘певати’ Борецки и Игла наводе дијалекатски облик *gilavel*, забележен у арлијском ромском говору из Призрена, са значењем ‘читати’ (Boretzky – Igla 1994: 97). Исти облик и значење среће се и у ерли дијалекту Софије (ROMLEX). У питању су, дакле, ромски дијалекти у чијем окружењу већински језици или њихови дијалекти имају глагол ‘певати’ који је развио и значење ‘читати’.

У кападокијском дијалекту г р ч к о г језика налазимо потврде не само за то да глагол са значењем ‘певати’ има и значење ‘читати’ већ и за то да је тај глагол основни глагол којим се исказује потоње значење. У питању је глагол ψάλλω са основним значењем ‘певати црквене или верске песме’ (ΛΚΝΕ), који је у поменутом грчком дијалекту имао специфичан семантички развој: „In Capp. [Cappadocia] and at Ph. [Phárasa] the usual word for *I read* is ψάλλω, and not διαβάζω or ἀναγινώσκω, the reason being that the only reading known was the chanting in church” (Dawkins 1916: 662).

На заједнички семантички развој глагола са значењем ‘певати’ у балканским језицима указао је још П. Папахаџи на примеру арумунског и албанског глагола који, поред изворног значења ‘певати’, развијају и значења ‘читати’ и ‘учити, проучавати’, те одатле облик партиципа перфекта арумунског глагола има и значење ‘учен’ (Papahagi 1908: 156).

5. Како су глаголи са значењем ‘певати’ у поменутим балканским језицима развили значење ‘читати’? Одговор на то питање покушао је дати Ј. Крамер у раду насловљеном „Singen und Lesen in den Balkansprachen” (Kramer 2008), у којем је дошао до следећих закључака које ћемо укратко изложити. Прва помисао би била да је таква употреба глагола ‘певати’ у наведеним језицима у вези са православним богослужењем у којем певање, рецитативно читање и возгласи играју важну улогу, али би се, у том случају, очекивало да је описана употреба забележена сразмерно рано и на ширем ареалу Pax Orthodoxa. То, међутим, није случај, будући да су потврде сразмерно позне, да нема одговарајућих потврда ни у грчким писаним изворима ни у црквенословенском, као и да је појава у словенском свету ограничена на варијетете македонског и бугарског који не укључују књижевни језик. Сведочанство из кападокијског грчког, који је био у вишевековној врло блиској коегзистенцији са турским, упућује траг у другом правцу – у правцу спољног утицаја (Kramer 2008: 303). На такву идеју наилазимо и раније у литератури.

К. Сандфелд је сматрао да је посреди калкирање према турском: „D’autres cas d’emprunts de traduction au turc sont: [...] alb. *këndój*, bulg. *pějă*, aroum. et méglén. *cânt* ‹‹chanter›› et ‹‹lire›› d’après turc *čaǵyrmaq* ‹‹chanter, crier, lire›› (cf. perse

x(v)āndān «chanter, appeler, lire», de même pehlvi *χvānθan*); l'usage oriental est de lire à haute voix, même si on ne lit pas pour les autres" (Sandfeld 1968[2]: 92–93).

Ј. Крамер примећује да је Санфелдова интуиција да се ради о калкирању према турском моделу била добра, али да је његов избор глагола био погрешан будући да турско *çağırmak* има значење 'певати', али не и 'читати', те сматра да је као модел за калкирање послужио други турски глагол – глагол *okumak* (Kramer 2008: 303–304).

На ту идеју је дошла још О. Јашар-Настева, која је македанско *ӣее* 'читати' сматрала резултатом семантичког калкирања турског глагола *okumak* 'читати', 'певати' (Јашар-Настева 1962–1963: 131). Поменути турски глагол значи и 'учити, студирати' (Redhouse). Ово тумачање преузима и БЕР 5: 224 s.v. *ӣèя*[1] за бугарско дијалекатско *ӣèя* 'читати'.

Изворно значење протоформе турског глагола *okumak* било је 'викати', 'звати', 'гласно изговарати, говорити', док се значење 'читати' јавља као секундарно, са развојем писмености, с тим што се најпре имало у виду читање наглас, као и певање, те је отуда и 'певати' једно од значења турског *okumak*, а семантичка реализација 'учити', следећа карика семантичке еволуције, непосредно је повезана са значењем 'читати' (ЭСТЯ 1: 440–441 s.v. ОҚА-/OQA-). Поред тога, у турском је посведочен придев од партиципа на *-mış okumuş* у значењу 'начитан, учен, образован' (Redhouse).

Крамер закључује да је у балканским језицима, као што је то често случај и са другим језицима православне и католичке Европе, реч за 'певати' под утицајем богослужбене праксе, добила секундарно значење 'рецитовати' и 'обављати богослужење',[10] али не, као плод тог унутрашњег развоја, и 'читати било који текст'. Тај последњи корак у семантичком развоју у горенаведеним језицима начињен је под утицајем турског глагола *okumak* који је у своју орбиту привукао одговарајући домаћи глагол, услед чега је дошло до десакрализације већ постојећег значења 'читати литургијски текст' и настанка профаног значења 'читати уопште'. За семантичко позајмљивање постојале су предиспозиције у историји домаће речи у виду већ постојећих унутрашњих развојних тенденција које су ишле у том истом правцу (Kramer 2008: 304).

Као што се из приложене грађе види, формално-семантичка подударања међу балканским језицима обухватају не само глаголе са значењем 'певати' већ и од њих изведене придеве партиципског порекла. Пређимо стога сад на тумачење семантичког односа између глагола и попридевљеног партиципа.

6. Значење 'начитан, учен'. Исти значењски развој – 'читати, учити' → 'начитан, учен' – очитује се, на пример:

(1) у српско-хрватским придевима

(а) *на̏чи̏та̄н* 'који је, читајући, образујући се, школујући се, стекао широка знања, образован' (РСЈ) – што је, према Скоку, попридевљени партицип

[10] Уп., на пример, с.-х. *ӣ(ј)ѐватӣи* заст. 'имати црквене обреде, богослужење (о цркви, манастиру)': Овај манастир пева и сад, *ӣо̀ја̄тӣи* 'гласом изводити мелодичне тонове, звуке (обично у цркви, за певницом)' (РСА), мак. *ӣее* 'у цркви држати литургију': На Велигден и владиката пееше во нашата црква (ДРМЈ), дијал. *не́ӣеіан, не́ӣеіана, -о* 'не благословено, не четено': Гре́вота іе да се при́честиш на Преобра́женье, ако си ка́снал не́пеіано гро́зье, *ӣе́іан, ӣе́іана, -о* 'благословенъ, комуто е четено въ църква': пе́іано гро́зье Велес (Георговъ 1904: 45, 51).

перфекта пасива глагола *начѝтати се*, попут шпанског *hombre leído* ‘начитан човек’ од *leer* ‘читати’ (Skok 1: 330 s.v. *čȉtati*), према RJA s.v. *načȉtati se*, русизам (од руског *начи́танный* ‘начитан’, пасивног партиципа глагола *начита́ть* ‘читати много’), а према М. Рамелмајеру, калк према немачком *belesen* (Rammelmeyer 1975: 224),

(б) *у̏чен* ‘eruditus’ – што је попридевљени партицип перфекта пасива глагола *у̀чити* ‘подучавати’, ~ *(се)* ‘усвајати какво знање’ (Skok 3: 534 s.v. *ùčити (se)*; PCJ),

(2) и немачким придевима

(а) *belesen* ‘durch vieles Lesen gut unterrichtet, gebildet’, партиципу застарелог глагола *belesen* ‘durchlesen, gründlich lesen’ (Pfeifer s.v. *belesen*),

(б) *gelehrt* ‘wissenschaftlich gebildet, umfassende Kenntnisse besitzend’, партиципу глагола *lehren* ‘unterrichten, unterweisen, Kenntnisse vermitteln’ (Pfeifer s.v. *lehren*).

Скок напомиње да се семантички развој придева *начитан* заснива на закону резултата (Skok 1: 330 s.v. *čȉtati*), што важи и за остале горенаведене придеве.

7. Закључак. За разлику од контактних језика у којима глагол са значењем ‘певати’ реализује и значење ‘читати’, у бошкачком аргоу сретечких зидара није забележен глагол *по̏(ј)ем* у значењу ‘читати’. Уместо њега посведочени су префигирани облици основе *пева-*: *напевај* у значењу ‘реци, кажи’ и *спевај* у значењу ‘говори’ (Јанковић Сречанин 1994: 26, 28).[11]

У српским дијалекатским речницима са територије Косова и Метохије нема потврда за значење ‘читати’, ‘учити’ у семантичкој структури глагола са значењем ‘певати’ нити придева од партиципа перфекта пасива тог глагола са значењем ‘учен, образован’, уп. Елезовић 1935 s.v. *по̄ја̄т*, Чемерикић s.v. *по̀јати*, Букумириħ 2012: 414 s.v. *пѐват*, 444 s.v. *по́јат*. Према саопштењу дијалектолога Радивоја Младеновића,[12] придеви *поан* и *непоан* ушли су из бошкачког аргоа у свакодневну лексику сретечког говора, где су експресивно маркирани. Лексема *непоан*, поред значења ‘необразован’, које је нотирано у извору бошкачког аргоа, има и значење ‘приглуп’ у локалном дијалекту.[13]

Изложена грађа упућује на то да лексеме *по̀ан* ‘учен, образован’ и *не̏поан* ‘необразован’ припадају арготичком лексичком систему варијанте бошкачког тајног језика којом су се служили сретечки зидари. Настале су калкирањем одговарајућих облика из контактних језика, пре свега, македонског *пеан* и *непеан*, али је вишејезичност становништва у овој области могла обезбедити и активни утицај албанског и арумунског језика.

---

[11] За паралеле у македонским тајним језицима в. *пѐвам*, *испеам*, *напевам* ‘говорити’ тајни зидарски језик, Шлегово код Кратова, *на̀певам* ‘id.’ тајни терзијски говор, околина Дебра, *спевам* ‘id.’ тајни зидарски језик, околина Дебра, Шлегово код Кратова, Ростуше код Тетова (БЕР 5: 224–225 s.v. *пѐя*[1]), уп. даље с.-х. *по̀јати* ‘говорити; писати’ од 16. в., *пје̏вати* ‘id.’ од 18. в. (RJA), *п(ј)ѐвати* експресивно ‘говорити, причати; писати’ (РСА), у жаргону *певатти* ‘причати, говорити’, *пёвнути* ‘рећи’ (Андриħ 1976: 132).

[12] Срдачно захваљујем колеги Младеновићу на овим подацима.

[13] Више о процесу интеграције бошкачког аргоа у локални говор и коришћењу бошкачке лексике као средства за стилизацију говорног израза в. Рециħ 2020.

Као домаћи материјал, помоћу кога су по страном обрасцу творени придеви *по̏ан* и *не̏поан*, послужио је дијалекатски глагол *по̏(ј)ем*, уп. с.-х. архаизам *пијети, појем*, у Вуковом речнику *пѐти* (Караџић 1852), одакле се развио нови инфинитив *по̀јати*, од псл. **pěti, pojǫ*, и даље пие. **poiH-* (Skok 2: 671–672 s.v. *pjȅvati*; Derksen 2008: 398 s.v. **pěti*). Истог прасловенског порекла су и мак. *пее* и буг. *пѐя*, који су засновани на псл. инфинитивној основи (БЕР 5: 224–226 s.v. *пѐя*[1]).

Ако се разматране лексеме сагледају у светлу теоријског концепта поменутог на почетку рада, може се закључити да представљају пример међујезичке изосемије интерференцијалног типа. С обзиром на то да задовољава услов посведочености у најмање три балканска језика, описана изосемија може се сматрати балканизмом.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Андриќ, Драгослав. *Двосмерни речник срйскоī жарīона и жарīону сродних речи и израза*. Београд: Београдски издавачко-графички завод, 1976.

Асенова, Петя. *Балканско езикознание: основни йроблеми на балканския езиков съюз*. София: Наука и изкуство, 1989.

БЕР: *Бълīарски ейимолоīичен речник*, 1–. София: Българската академия на науките, 1971–.

Букумириќ, Милета. *Речник īовора северне Мейохије*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012.

Вакарелска-Чобанска, Донка. *Лексико-семанйични особеноси на качесйвенийе йрилаīайелни имена в бълīарскийе диалекйи*. София: Корени, 2002.

Вачева-Хотева, Мария, Славка Керемидчиева. *Говоръй на село Зарово Солунско*. София: Мултипринт, 2000.

Видоески, Божидар. *Текси̏ови од дијалекйийе на македонскиой јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, 2000.

Вучковиќ, Марија. *Бошкачки – йајни језик зидара Средске и Сиринића*. Магистарски рад у рукопису. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2004.

Георговъ, Ив. А. Материали за рѣчника по велешкия говоръ. *Сборникъ за народни умойворения, наука и книжнина* XX (1904): 1–85.

Геров, Найден. *Речник на бълīарския език*, 1–5. *Дойълнение*. София: Български писател, 1975–1978.

Горов, Горо. Странджанският говор. *Бълīарска диалекйолоīия* I (1962): 13–164.

ДРМЈ: *Дијйален речник на македонскиой јазик*. <http://drmj.eu/> 11.06.2024.

Елезовиќ, Гл. Речник косовско-метохиског дијелекта, 1–2. *Срйски дијелекйолошки зборник* IV (1932), VI (1935).

ЭСТЯ: *Эйимолоīический словарь йюркских языков*, 1–. Москва: Наука, 1974–.

Иванов, Йордан Н. *Бълīарска диалекйолоīия*. Пловдив – Асеновград: Вечерник, 1997.

Јанковић Сречанин, Слободан. *Бошкачки језик са речником*. Срецка: Основна школа „Срецка” у Средској, 1994.

Јашар-Настева, Оливера. Македонските калки од туркиот јазик. *Македонски јазик* XIII–XIV/1–2 (1962–1963): 109–172.

Јашар-Настева, Оливера. За македонските тајни јазици. *Годишен зборник* 22 (1970): 553–569.

Караџић, Вук Стефановић. *Срйски рјечник: исйумачен њемачкијем и лайинскијем ријечима*. У Бечу: у Штампарији јерменскога намастира, 1852.

Клајн, Иван. *Творба речи у савременом срйском језику. Први део: Слаīање и йрефиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2002.

Кънчев, Ив. Таен зидарски език от с. Смолско, Пирдопско. *Извесйия на Инсйийуйа йо бълīарски език* IV (1956): 361–410.

Лаброска, Веселинка, Убавка Гајдова, Светлана Давкова-Ѓоргиева, Гоце Цветановски, Дарко Томовски. *Вратничко-полошките говори – духовна ризница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков", 2012.

МАМД: *Мал атлас на македонските дијалекти*. <http://ical.manu.edu.mk/atlas/index.html> 11.06.2024.

Младеновић, Радивоје. Језички и дијалекатски односи у северношарпланинској области. Софија Милорадовић (ур.). *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*. Књига 1. *Језик и народна традиција*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 175–193.

Младеновић, Радивоје. Говор северношарпланинске жупе Сиринић. *Српски дијалектолошки зборник* LXVI/1 (2019).

Оташевић, Ђорђе. Творба придева са префиксом *не-*. *Наш језик* XXXI/1–5 (1996): 163–170.

Павловић, Миливој. Говор Сретечке жупе. *Српски дијалектолошки зборник* VIII/1 (1939).

Пеев, Коста. За македонската дијалектна лексика. *Македонски јазик* XXI (1970): 123–136.

Пеев, Коста. *Кукушкиот говор*. Книга II. Скопје: Студентски збор, 1988.

Пеев, Коста. За периферните македонски говори, врз речникот од збирките народни песни од Серско, Демирхисарско, Драмско и дијалектен текст од Солунско. *Македонистика* 19 (2020).

РБЕ: *Речник на българския език (онлайн). А – системност*. <https://ibl.bas.bg/rbe/> 11.06.2024.

Рецић, Анђела. Губљење једног тајног језика и његова интеграција у локални говор. *Узданица* XVII/1 (2020): 133–143.

РМЈ: *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Скопје: Македонска книга – Графички завод „Гоце Делчев", 1986.

РСА: *Речник српскохрватскога књижевнога и народнога језика*, 1–. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ, 1959–.

РСЈ: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2018.

Семчинский, С. В. Межъязыковая изосемия в языках и диалектах карпатского ареала. С. Б. Бернштейн, Г. П. Клепикова, Р. Я. Удлер (ур.). *Общекарпатский диалектологический атлас. Лингвистические и этнографические аспекты*. Кишинев: Штиинца, 1976, 36–42.

Семчинский, С. В. Региональная и пограничная изосемия интерференционного происхождения в румынском языке. Л. А. Гиндин, Г. П. Клепикова, Л. Г. Невская (ур.). *Славянское и балканское языкознание. Проблемы языковых контактов*. Москва: Наука, 1983, 229–240.

Стойчев, Тодор. Родопски речник. *Българска диалектология* II (1965): 119–314.

Ховенберг, Ханс, Борис Марков. Речникот на шлеговскиот форнички говор. *Македонски јазик* VI/1 (1955): 15–21.

Чемерикић, Димитрије. *Збирка речи из Призрена*. <http://www.prepis.org/items/browse?collection=1> 11.06.2024.

Шклифов, Благой. Речник на костурския говор. *Българска диалектология* VIII (1977): 201–328.

*

AED: *Albanian-English Dictionary*. <http://www.seelrc.org:8080/albdict/> 11.06.2024.

Boretzky, Norbert, Birgit Igla. *Wörterbuch Romani-Deutsch-Englisch für den südosteuropäischen Raum : mit einer Grammatik der Dialektvarianten*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1994.

Bovan, Vladimir. Tajni jezici radnika Sredske i Sirinića. *Гласник Музеја Косова* XI, 1971–1972 (1972): 113–131.

Capidan, Theodor. *Meglenoromânii*. III, *Dicţionar Meglenoromân*. Bucureşti: Cultura naţională, 1935.

Dawkins, R. M. *Modern Greek in Asia Minor. A study of dialect of Silly, Cappadocia and Pharasa*. Cambridge: Cambridge University Press, 1916.

Derksen, Rick. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill, 2008.

FGjSSh: *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*. A–M, N–ZH. Prishtinë: Rilindja, 1981.

FShS: *Fjalor shqip-serbokroatisht = Albansko-srpskohrvatski rečnik*. Prishtinë: Instituti albanologjik, 1981.

Kramer, Johannes. Singen und Lesen in den Balkansprachen. Wolfgang Dahmen, Petra Himstedt-Vaid, Gerhard Ressel (ur.). *Grenzüberschreitungen: Traditionen und Identitäten in Südosteuropa. Festschrift für Gabriella Schubert*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2008, 295–304.

Małecki, Mieczysław. *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w soluńskiem)*. Cz. 2, *Słownik*. Kraków: Księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1936.

Mann, Stuart E. *An historical Albanian-English dictionary*. London – New York – Toronto: Longmans, Green and Co., 1948.
Mazon, André. *Documents contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud*. Paris: Librairie Droz, 1936.
Mazon, André, André Vaillant. *L'évangéliaire de Kulakia. Un parler slave du Bas-Vardar*. Paris: Librairie Droz, 1938.
Papahagi, Per. Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen. *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig* 14 (1908): 113–170.
Papahagi, Tache. *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.
Pfeifer, Wolfgang et al. *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen* (1993), digitalisierte und von Wolfgang Pfeifer überarbeitete Version im *Digitalen Wörterbuch der deutschen Sprache*. <https://www.dwds.de/d/wb-etymwb> 11.06.2024.
Rammelmeyer, Matthias. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 1975.
Redhouse: *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*. İstanbul: Redhouse Yayınevi, 1988[10].
RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
ROMLEX: ROMLEX. *Lexical Database*. <http://romani.uni-graz.at/romlex/> 11.06.2024.
Sandfeld, Kr. *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*. Paris: Klincksieck, 1968[2].
Saramandu, Nicolae (coordonator), Marilena Tiugan, Alina Celac, Irina Floarea. Dictionar meglenoromân. Litera C. *Fonetică şi dialectologie* XXXI (2012): 79–196.
Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.

*

ΛΚΝΕ: Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. <https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html> 11.06.2024.

Marija Vučković

FROM THE LEXICON OF THE BOŠKAČKI SECRET LANGUAGE (*POAN* AND *NEPOAN*)

Summary

The paper analyzes two argotic lexemes – *poan* 'educated, learned' and *nepoan* 'uneducated' – from Boškački, a secret language spoken by masons in the Sretečka Župa (Kosovo and Metohija). The adjective *poan* originated from the perfect passive participle of the dialectal verb *po(j)em* 'to sing'. Since the meanings 'to read' and 'to learn' are not attested in the semantic structure of the verb *po(j)em* 'to sing' in this artisan argot and the local dialect of Boškački speakers, the paper proposes that the argotic lexemes *poan* 'educated' and *nepoan* 'uneducated' were formed as loan-translations reproducing the model from contact languages, most probably Macedonian *пеан* and *непеан*. Local multilingualism may have also enabled the active influence of Albanian and Aromanian. The development of meanings 'to read' and 'to learn' in verbs with the meaning 'to sing' in Balkan languages is interpreted in the literature as a result of calquing the Turkish verb *okumak*, supported by internal semantic development.

Институт за српски језик САНУ
Етимолошки одсек
Кнеза Михаила 36/1, 11000 Београд, Србија
marivu74@yahoo.com

(Примљено: 1. септембра 2024;
прихваћено: 5. новембра 2024)